

ภูมิหลัง

ดินแดนที่เรียกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยนั้น มีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างจากภาคอื่น ๆ คือ มีทิวเขาเป็นแนวพรมแดนกันตนเองออกจากภูมิภาคส่วนอื่นของประเทศไทย คือ

- ทิวเขาดงพญาเย็น   กั้นระหว่าง   ภาคกลางกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ทิวเขาสันกำแพง   กั้นระหว่าง   ภาคตะวันออกเฉียงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ทิวเขาเพชรบูรณ์   กั้นระหว่าง   ภาคเหนือกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- ทิวเขาพนมดงรัก   กั้นระหว่าง   กัมพูชา กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- แม่น้ำโขง   กั้นระหว่าง   ลาว กับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ด้วยสภาพภูมิศาสตร์เช่นนี้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีลักษณะคล้ายรูปกระทะ มีขอบเป็นภูเขาสูงและแม่น้ำ วิถีพลทางศิลปวัฒนธรรมจากภาคอื่น ๆ ในประเทศไทยสมัยที่การคมนาคมยังไม่สะดวกถ่ายทอดไปถึงได้น้อยมาก แต่วิถีพลทางศิลปวัฒนธรรมจากดินแดนที่มีแม่น้ำโขงกั้น คือลาวได้ถ่ายทอดมาได้อย่างใกล้ชิด เพราะการคมนาคมสะดวกกว่าด้านอื่น บรรพบุรุษของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบรรพบุรุษของชนในพระราชอาณาจักรลาวมาจากต้นตระกูลเดียวกัน ทั้งที่สมเด็จพระปิยมหาราช ทรงวิจารณ์พงศาวดารล้านช้างภาคที่หนึ่งไว้ มีใจความสำคัญว่า "ตระกูลของสมเด็จพระรามาธิบดีที่หนึ่ง (พระเจ้าอู่ทอง) เป็นเชื้อลาวมาตั้งราชธานีในประเทศไทยสยาม ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ คงยังเจือลาวอยู่บ้าง"¹ พระราชวิจารณ์ส่วนนี้สอดคล้องกับพงศาวดารเมืองล้านช้างที่กล่าวไว้ว่า ขนบธรรมเนียมไทย

¹พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า , วิจารณ์พระราชพงศาวดาร, หน้า 22.

และลาว มีอิสร 7 องค์ ได้มอบหมายให้แต่ละองค์ไปสร้างบ้านแปงเมือง ดังนี้คือ²

1. ขุนลอ สร้างเมืองขวา (หลวงพระบาง)
2. ขุนยี่ผาลาน สร้างเมืองหอแตก (หนองแส)
3. สามจูสง สร้างเมืองแกวของบัว (หัวพันทั้งห้าทั้งหก)
4. ไสผง สร้างเมืองฮานโยนง (ลานนา)
5. จัวอิน สร้างเมืองชาวไต อโยธยา
6. ลกกลม สร้างเมืองเชียงคม (คำเกิด)
7. เจ๊กเจือง สร้างเมืองพาน

จากหลักฐานดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับลาว เป็นความสัมพันธ์ทางสายเลือดและทางภูมิศาสตร์ แม้กระทั่งบรรพบุรุษผู้สร้างบ้านแปงเมืองต่าง ๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็ล้วนแต่อพยพไปจากฝั่งลาวทั้งสิ้น ดังมีหลักฐานว่า

ในพุทธศตวรรษที่ 20 (คริสต์ศตวรรษที่ 16) ได้เกิดจลาจลแย่งชิงราชสมบัติในกรุงเวียงจันทน์ ราษฎรชาวเวียงจันทน์โคกพยพหนีภัยเข้ามาอยู่ในพื้นที่เขตจังหวัดร้อยเอ็ด และเขตจังหวัดใกล้เคียงไปจนถึงนครจำปาศักดิ์ โดยแยกย้ายกันตั้งบ้านเรือนอยู่ตามพื้นที่อุดมสมบูรณ์ บุคคลที่เป็นที่นับถืออย่างมากของคนในหมู่บ้านจะได้รับการแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน หัวหน้าหมู่บ้านต่าง ๆ ได้ขอขึ้นกับราชอาณาจักรไทย³

จากความสัมพันธ์ทางสายเลือดและทางภูมิศาสตร์นี้เอง เป็นเหตุให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบัน ประกอบด้วยคน 2 กลุ่ม คือ

1. ชนส่วนใหญ่ (Majority) ประชาชนกลุ่มนี้มีประมาณแปดสิบเปอร์เซ็นต์ของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด เป็นกลุ่มวัฒนธรรมลาวเดิม บรรพบุรุษของคน

² อุทัย เทพสิทธิ์า, เมืองลาวที่น้องฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (สหสยามพัฒนา : 2511), หน้า 20.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

กลุ่มนี้อพยพไปจากพระราชอาณาจักรลาว จึงมี ภาษาพูด ขนบประเพณี ความเชื่ออย่างเดียวกันกับคนในพระราชอาณาจักรลาว

2. ชนส่วนน้อย (Minority) เป็นกลุ่มคนหลาย ๆ เผ่า เช่น พวน ภูไท ยอ ข่า กระเลิง เยอ ส่วย เขมร อาศัยอยู่ตามจังหวัดชายแดน เช่น ส่วย เขมร อาศัยอยู่ในสุรินทร์ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ พวน ภูไท ในจังหวัดสกลนคร ข่า กระเลิง เยอ ในจังหวัดเลย มีศิลปวัฒนธรรมที่เป็นแบบฉบับของตนเอง เช่น ภาษาพูด การแต่งกาย การฟ้อนรำ

การที่ชนหลายกลุ่มอยู่ในเขตเดียวกัน แต่มีศิลปวัฒนธรรมแตกต่างกันเช่นนี้ หากจะแบ่งภาคตะวันออกเฉียงเหนือออกเป็นเขตตามลักษณะของ ภาษา สำเนียงพูด ศิลป วัฒนธรรม อาจแบ่งได้ดังนี้ คือ

1. เขตจังหวัดนครราชสีมา เป็นเขตที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนวิทยาการไปจากภาคกลางมากกว่าภาคอื่น ๆ เพราะเป็นชุมทางในการติดต่อระหว่างสองภาคนี้

2. เขตจังหวัดเลย เป็นเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลาวหลวงพระบางไปมาก เพราะชาวหลวงพระบางอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ ภาษาสำเนียงพูดจึงคล้ายกับภาษาของชาวหลวงพระบาง

3. เขตจังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น ชัยภูมิ เป็นเขตที่ได้รับอิทธิพลจากลาวเวียงจันทน์มาก เพราะความใกล้ชิดกัน

4. เขตจังหวัดบุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ เป็นเขตที่ได้รับอิทธิพลทางภาษาพูด และศิลปของเขมรป่าดง ข่า และส่วยไปมาก

5. เขตจังหวัดร้อยเอ็ด อุดม สारคาม กาฬสินธุ์ เป็นเขตที่ได้รับอิทธิพลไปจากลาวจำปาศักดิ์ เพราะบรรพบุรุษอพยพไปจากจำปาศักดิ์

6. เขตสกลนคร นครพนม เป็นเขตที่มีวัฒนธรรม ภูไท

เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศ และความผูกพันทางสายโลหิตเป็นสื่อสัมพันธ์นั้นเอง ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีมรดกทางศิลป วรรณกรรมร่วมกัน วรรณกรรมเรื่องใดที่เป็นความนิยมของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือย่อมเป็นความนิยมของลาวด้วย เช่น สังข์ศิลป์ชัย กาละเกด ฯลฯ

ดินแดนที่เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือในปัจจุบันนี้ เป็นดินแดนที่เคยมีอารยธรรม
 สูงส่งมาตั้งแต่หลายพันปีแล้ว ทั้งนี้จากหลักฐานรายงานการค้นคว้าของ วิลเฮล์ม จี โซล-
 ไฮม์ (Wilhelm G. Solheim) เรื่อง "Early Bronze in Northeastern
 Thailand"⁴ มีใจความสำคัญว่า ในการสำรวจหลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณวัตถุ
 ซึ่งน่าจะหาพบถึงในอาณาเขตเขื่อนพองหนิม ได้รับความสำเร็จที่น่าภาคภูมิใจคือ บริเวณ
 โนนกทา บ้านนาดี ตำบลบ้านโคก อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ได้ทำการขุดค้นป่าช้า
 โบราณดึกดำบรรพ์ พบชั้นดิน 8 ชั้นเรียงกันอยู่ใต้ชั้นดินอีก 12 ชั้น ในชั้นดิน 8 ชั้นล่าง
 นั้นมีหลักฐานที่แน่นอนบ่งถึงการทำเครื่องสำริด ส่วนในชั้นดินตอนบนอีก 12 ชั้น พบทั้ง
 เครื่องสำริดและเหล็ก เครื่องสำริดพบเป็นครั้งแรกในชั้นดินที่ 20 การกำหนดอายุโดย
 พิสูจน์คาร์บอน 14 จากชั้นดินที่ 19 ปรากฏว่ามีอายุ 4,225 ± 200 ปีมาแล้ว (คืออาจ
 คลาดเคลื่อนได้ไม่มากนักไม่เกิน 200 ปี) หมายความว่าได้มีการทำเครื่องสำริดที่นั่นมาก
 กว่า 1,000 ปี ก่อนที่จะเริ่มทำเครื่องสำริดที่ประเทศจีนในราชวงศ์ ชาง และก่อนที่
 เจ้าของวัฒนธรรมฮาริปปา ในลุ่มแม่น้ำสินธุประเทศอินเดียจะเริ่มทำเครื่องสำริด เครื่อง
 สำริดต่าง ๆ ที่ขุดค้นในบริเวณหลุมฝังศพดึกดำบรรพ์แห่งนี้ ได้นำออกแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน
 แห่งชาติ มีทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ที่เป็นขวาน รวมตลอดทั้งแบบพิมพ์ที่ใช้หล่อ มีกำไลแขน
 สำริด คล้องอยู่กระดูกท่อนแขนซ้อนกันหลายวง มีปลายหอก มีภาชนะลักษณะคล้ายตะเกียง
 หรือกาน้ำ นอกจากสำริดแล้วยังมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำด้วยหินขัดหลายชิ้น ในการสำรวจ
 ปีที่ 2 ได้ขุดตรวจบริเวณส่วนระดับดินตอนบนมีการเผาศพ (คงจะเป็นระยะที่นับถือพุทธ-
 ศาสนาแล้ว) ระดับต่ำลงไปเป็นการฝังศพในลักษณะยาวเหยียดตรง มีเครื่องประดับที่โครง
 กระดูกบางชิ้น นอกจากทำด้วยทองสำริดแล้วยังเป็นหินประเภทรัตนชาติ มีหม้อดิน วาง
 อยู่บนนอก บนหัว บางศพก็วางอยู่ระหว่างขา หม้อดินเหล่านี้เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีลาย
 เชือกหยาบ จัดว่าเป็นลายเกาแกที่สุก

---

⁴ สุมิตร ปิติพิทักษ์ "บ้านเชียงถูกยกย่องสำคัญสู่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ของโลก" วารสาร
ธรรมศาสตร์ (พฤศจิกายน - มีนาคม 2516) หน้า 3.

การชุกพบวัตถุโบราณเหล่านี้ เป็นหลักฐานที่ชี้ให้เห็นว่า ผู้คนที่เคยอาศัยอยู่ในแถบนี้ จะต้องมียุคอารยธรรมมาก่อน เมื่อมีความเจริญในด้านศิลปวัฒนธรรม ก็น่าที่จะมีความเจริญในด้านวรรณกรรมควบคู่กันไปด้วย

ในหนังสือประชุมพงศาวดารไทย ภาคที่ 1 เรื่องพงศาวดารเมืองล้านช้าง ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า ขุนบรม หรือ บุษม ปฐมกษัตริย์ไทย อพยพลงมาจากทางเหนือเพื่อสร้างบ้านแปงเมือง โดยมี แกนกลอนมาสอนคำแปงคำ วรรณคดีรุ่นแรกคือ ท้าวฮุ่ง หรือ ขุนเจือง วรรณคดียุคนี้เหล่านี้ใช้ภาษาพื้นเมืองเป็นส่วนมาก

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กล่าวถึงยุคทองแห่งวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า เริ่มขึ้นขึ้นในสมัยที่วัฒนธรรมทางพุทธศาสนาหลังไหลเข้ามาสู่สุวรรณภูมิ นักประวัติศาสตร์เชื่อว่า หลังจากที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทำพิธีสังคายนาแล้ว ได้จัดส่งพระโสณะ และพระอุตระ ออกมาเผยแผ่พุทธศาสนาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และยังมีหลักฐานคือ นิยาย ที่กล่าวถึงการส่งคณะทูตไปสืบศาสนาจากอินเดีย คือ เรื่องพระถังซำจั๋ง

นอกจากนี้ ยังมีวรรณกรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรื่อง "เซตะพน" หรือ "เสถพน" บรรยายถึงการที่พระมหากษัตริย์องค์หนึ่งได้จัดส่งคณะธรรมทูตไปสืบพระศาสนาจากวัดพระเชตุพนในวัดเมืองสาวัตถี ประเทศอินเดีย มีหัวหน้าคณะชื่อ ขุนไท ขากลับได้นำเอาพระไตรปิฎก พระธรรมคำสอน กลับมาเผยแผ่

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น เข้ามาหลายทาง โดยเฉพาะเมื่อกองอาณาจักรล้านช้างขึ้นนั้น ในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้มแห่งเมืองหลวงพระบาง ได้พระไตรปิฎกและพระบางมาจากเขมร ประกอบกับดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือเคยอยู่ใต้อาณาจักรของขอม ซึ่งนับถือศาสนาพุทธ ทั้งนิกายมหายานและหินยาน นักปราชญ์ของดินนี้จึงได้นำเอาชีวประวัติของพระพุทธองค์ในชาติที่เป็นพระโพธิสัตว์มารจนาเป็นวรรณคดี มีหนังสือผู้กเรื่องพระเจ้า 500 ชาติ พระเจ้า 50 ชาติ นอกจากจะนำชาดกชาติต่าง ๆ มาแต่งเป็นวรรณกรรมแล้ว ในการรจนาเรื่องอื่น ๆ ที่มีชื่อเรื่องที่ปรากฏในชาดก ผู้รจนายังนิยมกำหนดให้ตัวละครของตนเป็นปางหนึ่งของพระโพธิสัตว์ เช่น ในวรรณกรรมเรื่อง

กาละเกด จำปาสีคัน ชูฉุนางอ้ว วรรณกรรมเหล่านี้จะกล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิด
ของพระโพธิสัตว์ไว้อย่างชัดเจน เช่น

"บัดนี้จักได้นับชาติที่พระองค์เอกโพธิญาณ
ปางเมื่อเทียบสงสารสงเวรเวียนใช้
ปางเมื่อโพธิสัตว์สร้างสมภารเพียรทำ
ขอให้หนักปราชญ์เจ้าหลังถวนห้าสอนแต่ก่อน"⁵
"ขามเมื่อกรรมสูญเสียดังได้เป็นองค์พุทธบาท
ชูเจ้าได้เป็นแก้วแก้วพุทโธ
นางเอี่ยมอ้วได้เป็นมิ่งมะเหล
ชื่อว่านางพิมพ์าตลอดเหล่าเงาย้อย
บริวารสองน้อยโยธาข้ามะหาดปางนั้น
ได้แก้ววิษัทธิเจ้าเงาเหลื่อมเคี่ยมดี
ชนนี้ปางนั้นได้กลับมาเป็นแม่
คือสิริมหายายอดเยี่ยมเป็นแก้วแม่เยา
พระยากาดีเจ้าเนานครปางก่อน
คือสิริพุทโธทอนท้าวจอมเหล่าพ่อพระองค์"⁶

วรรณกรรมเหล่านี้จะชี้ให้เห็นความศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

วัฒนธรรมในส่วนที่สนับสนุนวรรณกรรม

1. ศาสนา "ศาสนาทุกศาสนา เป็นเครื่องบันดาลใจประการหนึ่งที่ทำให้เกิด
วรรณคดี วรรณคดีที่วันตกก็ได้เค้าโครงความคิดมันจาก ศาสนา เช่น นิยายเกี่ยวกับ
เทพเจ้าของกรีกและโรมัน วรรณคดีไทยทั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมาก็มีหลายเรื่องที่มีเรื่อง

⁵ กววันนะคะคีลว, ท้าวกาละเกด, เล่ม 1, หน้า 1.

⁶ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ปริทัศน์วรรณกรรมอีสานเรื่องจำปาสีคัน ชูฉุนางอ้ว,
บรรยายที่สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดขอนแก่น วันอาทิตย์ที่ 3 สิงหาคม
2518 หน้า 1.

ราวทางศาสนา"⁷ ศาสนาชั้นพื้นฐานคือความเชื่อในอำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติ และความเชื่อในอำนาจธรรมชาติของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก่อให้เกิดวรรณกรรมที่ใช้ประกอบในการสวดอ้อนวอน อานนท์ อภาภิรมย์ กล่าวไว้ว่า "ความเชื่อทางมายาศาสตร์ (Magico System) เกิดจากความต้องการรวม (integrative needs) ของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ปรารถนาที่จะให้ระบบความเชื่อต่าง ๆ นำมาซึ่งโชคดี หรือสิ่งที่เป็นมงคลต่าง ๆ"⁸ ในพิธีขอฝนของชาวอีสานซึ่งมีอยู่หลายพิธี เช่น แหนางแมว เชิงบ่องไฟ ทำให้เกิดคำเชิงซึ่งเรียกว่า เทาปเชิง เช่น

"กาบเชิงแหนางแมว"

ดูเค้าอีแม่นางแมวมานขอไซ
 ขอน้ำนทศกแมวใหญ่บาง
 บโคปลาเอาหนูกับขาว
 แมงเขาเอยอยาฟาวชายลูก
 คาเว่นแดงฝนเหลืองมา
 คาเว่นตกฝนตกลุงมา
 แบนุบักเล็กแปนพ้ออีเล็ง
 ฝนบตกขาวไสคายคา
 ตกลงมาฝนตกลงมา
 เทลงมาฝนเหลืองมา

ขอบุ่ไถ่ขอฟ้าขอฝน
 ขอกูจางหวนนางแมวมาน
 บโคขาวเหล่าเค็ดเคเหล่าโท ก็เอา
 ขาวเพินปลุกลูกนอยเพินแพง
 คาเว่นดำฝนหน้าลงมา
 กิ่งเค่งเค่งทวมคงมานี่
 ฮงเบ็ง ๗ ฝนเหลืองมา
 ฝนบตกกลาแหงกายเหม็ดแล้ว
 เทงลงมาฝนเทงลงมา
 กุก กู ๆ ๆ ๆ ๆ"⁹

⁷ ประคอง นิมมานเหมินทร์, ลักษณะวรรณกรรมภาคเหนือ (พระนคร : สมาคมสังคมนศาสตร์, 2517), หน้า 23.

⁸ อานนท์ อภาภิรมย์, มนุษย์สังคม. สังคมและวัฒนธรรมไทย (พระนคร : โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ, 2514), หน้า 30.

* เหล่าเค็ด คือ สุราที่กลั่นแล้ว

* เหล่าโท คือ สุราที่ยังไม่ได้กลั่นเป็นน้ำใสที่เกิดจากการหมักข้าวกับแป้งข้าวหมาก

⁹ ปริญญา ภิกขุ, ประเพณีโบราณไทยอีสาน (พระนคร : วัฒนาพิบูลย์, 2495), หน้า 415.

ถอกเป็นภาษากลาง ได้ความสำคัญดังนี้ แทนางแมวมาขอไข่ ถ้าขอไม่ได้จะขอ
ฟ้าขอฝน ขอน้ำมนต์รักให้นางแมบบ้าง ขอคำจางหามนางแมวมมา ถ้าไม่มีปลาจะเอาหนุหรือ
ข้าว ถ้าไม่มีข้าวขอเหล้าสาโท แม่เข่าเอะยออย่าเพิ่งขายลูก ข้าวก็เพิ่งจะปลุกลูกน้อยก็จง
หวง พอสายหนอยฝนจะตกลงมาท่วมที่ค่อน ฝนไม่ตกข้าวกล้าจะตายหมด ตกลงมาเกิดฝน
เอะย

"กาพย์เห่ชิงบ่อไฟ"

"โอเฮาโอพวกเฮามาโอ	ขอเหล่าเต็กนำป่าจักโอ
ขอเหล่าไทนนำป่าจักถวย	หวานจ้วย ๆ ใส่ปากหลานชาย
ตักมายายหลานชายให้กู	ถ้าบคูกูชอยบหนี
ตายเป็นผีลีนำมาหลอก	ออกนอกบ้านลิวานกินน้ำ
ป่าทานแล้วหลานแก้วจะให้พร	เลี้ยงควายค่อนเป็นโตเขาคำ
เลี้ยงควายคำเป็นโตเขาแก้ว	เลี้ยงใหญ่แล้วคาคไโฮไถนา" ¹⁰

ถอกความเป็นภาษากลาง ได้ใจความสำคัญ ดังนี้

ร้องเถิดพวกเราร้อง ขอเหล่าเต็กให้หลานชายคิมสักขันเถิด ขอเหล่าไท
ถวยเถิด ตักมาแจกหลานชายให้ครบ ถ้าไม่ครบพวกเราไม่หนี ตายเป็นผีจะคามมาหลอก
ออกนอกบ้านจะขวางกินได้ ป่าให้ทานแล้วหลานจะอวยพรให้ เลี้ยงควายเผือกให้มีเขา
เป็นทองคำ เลี้ยงควายคำให้มีเขาเป็นแก้ว เลี้ยงโตแล้วเอาไว้ทำไร่ไถนา

พิธีกรรมต่าง ๆ นอกจากจะทำให้เกิดกาพย์เห่ชิง ยังทำให้เกิดนิทานที่ไ้เล่า
ประกอบพิธีนั้นด้วย เช่น ในการชิงบ่อไฟจะมีการเล่านิทานเรื่องผาแดงนางไอ่ ขบวน
แห่จะแต่งกายอย่างสวยงามบทบาทของนิทานเรื่องนั้น ๆ

นอกจากนี้ ในพิธีขอฝนจะมีการเทศน์คันคาก ซึ่งมีที่มาจากนิทานเรื่อง พระยาคันคาก
หรือ พระยาคางคก ซึ่งเป็นผู้มีอำนาจวาสนาในเมืองมนุษย์ เป็นเจ้าเมืองที่สามารถดอปร-
ควยทศพิศราชธรรม เป็นที่เคารพของประชานมากจนลี้มไปกราบไว้ เช่นสรวงบุษพาพระยา

¹⁰เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

แดน ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้ควบคุมฝนฟ้าให้ตกตามฤดูกาล พระยาแดนโกรธไม่ยอมปล่อยให้ฝน มาตกในเมืองมนุษย์ ทำให้เกิดความอดอยากแห้งแล้ง พระยาคันคาค จึงขึ้นไปรบกับ พระยาแดน ผลปรากฏว่าพระยาคันคาคชนะ พระยาแดนจึงปล่อยฝนฟ้าให้ลงมาตกในโลก มนุษย์

ความศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดวรรณกรรมทางศาสนา หลายเรื่อง โดยเฉพาะ ชาตก มีการนำเรื่องราวจากชาตกไปแต่งเป็นร้อยกรองจารลงใน ใบลาน ซึ่งเรียกว่าหนังสือขุภูก การฟังชาตกนี้ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือถือเป็นประเพณี ที่สำคัญในปีหนึ่ง ๆ จะต้องทำบุญ เพื่อฟังเทศน์มหาชาติ หรือที่เรียกว่า บุญพระเวสหนึ่งครั้ง ซึ่งทำกันประมาณเดือน 4 - 5 การฟังเทศน์มหาชาตินี้มีความเชื่อว่า หากฟังครบ 13 กัณฑ์ ให้จบในวันเดียวจะได้กุศลแรง แม้ปรารถนาจะพบพระศรีอารยย์ในอนาคตก็ได้ จึงเกิดมี มหาชาติตำนานอีสาน เรียกว่า มหาชาติคำเตี๋ย และยังมี เวสสันดร ตำนานอีสานหลาย ตำนาน เช่น ตำนานหนึ่งใช้ชื่อว่า แสงมณีแยงโลก หรือแสงมณีส่องโลก ซึ่งก็เป็นเรื่องราว ของพระเวสสันดรนั่นเอง

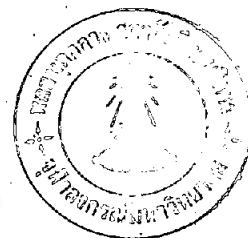
นอกจากนี้ ยังมีการนำชาตกเรื่องอื่น ๆ มาผูกเป็นร้อยกรองโดยใช้สำนวนภาษาถิ่น เช่น สุธรรมาชาตก สุปุณณานาคชาตก สุพรมโมกชา เพื่อนำมาเทศน์สอนใจในวันธรรมสวนะ หรือโอกาสอื่น ๆ เช่น ในบุญประจำเดือน ที่เรียกว่าสี่คสิบสอง ทำนองการเทศน์ของภาค ตะวันออกเฉียงเหนือ มีแบบฉบับในการเทศน์ที่เป็นของตนเอง ทำนองเทศน์ของดินนี้มี 3 แบบ คือ

1. ทำนองลมพัดพร้าว เป็นการเทศน์ทำนองช้า ทอดเสียงแรงบ้างเบาบ้าง เหมือนลมพัดใบมะพร้าว เป็นทำนองเทศน์ของจังหวัดอุบล
2. ทำนองช้างเทียมแม่ เป็นการเทศน์กดเสียงให้เสียงน้อยเสียงใหญ่ ไม่ ปล่อยเสียงออกมาเต็มที่ จะเล่นทำนองเสียงสูงต่ำ แต่ไม่ยึดเชื่อเป็นทำนองเทศน์ของ จังหวัดขอนแก่นและชัยภูมิ
3. ทำนองกาเต้นกุ่ม เป็นการเทศน์ที่ขยักเสียง ช้าบ้างเร็วบ้าง เหมือน อีกาเต้นตามขี้ไถกระโดดไปมาแล้วก็หยุด ผู้เทศน์จึงเอามาแต่งเป็นทำนอง ขยักเสียงบ้าง ปล่อยเสียงบ้างสลับกัน เป็นทำนองของจังหวัดร้อยเอ็ด เกิดที่อำเภอสุวรรณภูมิ จึงมีชื่อ

อีกอย่างหนึ่งว่าท่านองสุวรรณภูมิ เติม

2. การอ่านหนังสือผูก มีธรรมเนียมการละเล่นของหนุ่มสาวเมื่อมีงานศพ ที่เรียกว่า จันเขื่อนดี และงานฉลองการอยู่ไฟ ที่เรียกว่าจันกรรม ผู้คนในสมัยก่อนนิยมอ่านหนังสือผูกในโอกาสเช่นนี้ ในวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรื่อง อินทนิลาสนลูก ได้กล่าวถึงเวลาว่างงานในเวลากลางคืน หนุ่มสาวในสมัยก่อนนิยมอ่านหนังสือกัน ทั้งความในท่อนหนึ่งว่า

ยามใดไค้	ยีนแคนแกมชลุ่ย
ปูงหมบาวสำนอย	เที่ยวหลันคำคีน
เขากัซบแซงพ็อน	หังอ่านหนังสือ
อย่าไค้เฮินเหินเสียง	ทอบชายเชิงหลัน ¹¹

ถอดความเป็นภาคกลาง ได้ใจความสำคัญดังนี้คือ เมื่อไค้ยีนเสียงแคนและชลุ่ยของหนุ่มน้อยที่เที่ยวเล่นในเวลากลางคืน เขาจะร้องเพลง พ็อนรำและอ่านหนังสือ อย่าไค้ไค้ทอบเล่นลันกับชายเหล่านั้น

หนังสือผูกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือในสมัยก่อนนั้น มี 2 ลักษณะ คือ

2.1 หนังสือที่จารลงในใบลานขนาดสั้น แล้วย่อยหรือผูกด้วยเชือกที่พันขึ้นเป็นพิเศษ เรียกหนังสือประเภทนี้ว่า หนังสือก้อม ส่วนใหญ่จะเป็นตำราทางวิชาการ ตำรายา ตำราพิชัยสงคราม คาถาอาคม ตำราพิธีกรรม ยังมีคำกล่าวของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือว่า

"หนังสือก้อมต่างคนต่างมี โทบาลีต่างคนต่างไค้"¹²

2.2 หนังสือที่จารลงในใบลานขนาดยาว แล้วย่อยด้วยสายสนองเช่นเดียวกัน เรียกว่าหนังสือผูก ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับนิทาน และวรรณคดี

¹¹อินทนิลาสนลูก, อินทนิลาสนลูก (ศูนย์การพิมพ์ : 2511), หน้า 21.

¹²จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, ผู้ให้สัมภาษณ์.

ในหนังสือประเพณีไทยโบราณอีสาน กล่าวถึงการอ่านหนังสือว่า "หนังสือคือใบลานที่นักปราชญ์สมัยโบราณได้ประพันธ์ไว้เป็นโคลงบ้าง กาพย์บ้าง กลอนบ้าง เช่น กาละเกด สังข์ศิลป์ชัย สุริวงศ์ สีเสียดิวเสียวสวาค แต่ละเรื่องเป็นหนังสือที่แสดงถึง จารีตประเพณี คติธรรม และวัฒนธรรมโบราณ มีรสรัก รสโศกเพราะวิปโยคพลัดพราก หนังสือบางเรื่อง เช่น เสียวสวาค เหมาะสำหรับใช้เทศน์ในงานเทศกาล เช่น บุญข้าวสาก ข้าวประดับดิน ออกพรรษา บุญข้าวจี บางเรื่อง เช่น กาละเกด สังข์ศิลป์ชัย สุริวงศ์ เหมาะสำหรับอ่านในเวลาธรรมคา คือเวลาว่างงาน และเวลานั่งเอนที่ หรืองานศพ จะอ่านเดี่ยวหรืออ่านเข้าคู่กันก็ได้ ถ้าอ่านเข้าคู่กันมักจะทำให้ผู้ฟังที่มีเสียงไพเราะอ่าน"¹³

การอ่านหนังสือในสมัยโบราณ จะอ่านตั้งแต่ต้นถึงศพจนเผาศพเสร็จ เป็นการอ่านเพื่อความสนุกสนานใหญ่ที่มาช่วยงานฝังและเพื่อให้เจ้าภาพคลายจากความเศร้าโศก นิยมอ่านเฉพาะตอนกลางคืน ผู้คนในงานจะจับกันเป็นกลุ่มอ่านหนังสือ ใครชอบฟังเรื่องอะไรก็ไปรวมกลุ่มนั้น การอ่านหนังสือเป็นการเผยแพร่เรื่องราวทางวรรณคดีให้แพร่หลาย ในหมู่คนที่อ่านหนังสือไม่ออก และเป็นการรักษาเนื้อเรื่องวรรณคดีมิให้สูญหาย

3. หมอลำ เป็นศิลปการละเล่นพื้นเมืองที่นิยมกันมาแต่โบราณ หมอลำ มาจากคำมูล 2 คำ คือ หมอ กับ ลำ คำว่า "หมอ" ตรงกับคำว่า "นัก" ที่แปลว่าผู้ชำนาญ เช่น หมอยา คือผู้ชำนาญในเรื่องยา หมอมอ คือผู้ชำนาญในการหว่านยาทายทัก ส่วนคำว่า "ลำ" นั้น จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ผู้เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมอีสานได้อธิบาย 2 นัยว่า

ก. เป็นคำนามที่ใช้เรียกหนังสือ ซึ่ง เป็นวรรณคดี เรื่องยาวที่เป็นคำกลอน เช่น ลำสังข์ศิลป์ชัย ลำกาละเกด ลำจำปาสัก

ข. ใช้เป็นคำกริยา หมายถึงการร้องทำนองความกลอนในหนังสือ คนที่จำกลอนในลำต่าง ๆ ได้มาก จะไปแสดงในงานบุญต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่า หมอลำ

ดังนั้น หมอลำจึงหมายถึง ผู้ชำนาญการเรื่องขับลำนำอย่างหนึ่ง ประกอบการแสดงที่เรียกว่าพ็อน และให้เข้ากับเสียงแคน ซึ่งหมอลำจะท่องลำเป็นกลอนลำ ถือเป็นร้อยกรองอย่างหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

¹³ปริญญาน กิกขุ, ประเพณีไทยโบราณอีสาน, หน้า 219 - 220.

หมอลำแบ่งออกได้หลายประเภท ตามลักษณะและวัตถุประสงค์ในการลำ เช่น

3.1 หมอลำพื้น หรือ หมอลำเรื่อง เป็นการลำนิทาน หรือนิยายที่ผูกขึ้นเพื่อความสนุกสนานในงานเฉลิมฉลองเป็นมหรสพอย่างหนึ่ง

3.2 หมอลำผีฟ้า เป็นการลำเพื่ออ้อนวอนผีสง่า เทวดาให้ผู้ป่วยหายจากโรคร้ายไข้เจ็บ มักจะมีเครื่องเช่นขลุ่ยซำค้วย บทกลอนที่ใช้ลำมักจะเป็นบทกลอนเกี่ยวกับคำสรรเสริญเป็นยอ ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงตัวพระเอกในหนังสือผูก เรื่องท้าวจักรีหม่อมพรหมมินทร์ ซึ่งเป็นผู้มีอาคม อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์

3.3 หมอลำชิงชู้ เป็นการลำที่ผู้ลำ 3 คน สมมุติตัวเองให้มีความสัมพันธ์ฉันชู้สาว แต่เป็น รักสามเส้า อาจจะเป็นหญิงสอง ชายหนึ่ง หรือหญิงหนึ่งชายสองก็ได้ แล้วใช้คารมโวหารประชันกัน ฝ่ายใดคารมดีกว่าจะเป็นฝ่ายได้ชู้ไป เป็นการลำที่นิยมกันมาก

3.4 หมอลำกบแก้ว เป็นการลำที่ผู้ลำจะใช้กบแก้ว* ให้จังหวัดประกอบโดยถือไว้ในมือทั้งสองข้าง

ความนิยมในการฟังลำนี้เอง ทำให้เกิดหมอลำอาชีพว่าจ้างกันไปแสดงตามงานต่าง ๆ หมอลำมักจะนำเรื่องราวในหนังสือผูก เช่น สังข์ลิ้นจี่, กาละเกด, สุริวง แดงอ่อน, จำปาสีตัน ไปแสดง ทำให้วรรณกรรมเหล่านี้เป็นที่รู้จักของประชาชนอย่างแพร่หลาย เมื่อมีการลำเรื่องราวในหนังสือผูกบ่อยเข้า เกรงผู้ชมจะเบื่อจึงแตงนิยายขึ้นมาแสดงเอง ทำให้เกิดวรรณกรรมเรื่องใหม่ ส่วนใหญ่ก็นำนิทานชาวบ้านและนิทานชาดกไปแตงทำให้ได้แง่คิด คติธรรม จากการฟังไปด้วย

นอกจากนี้ ยังมีการนำวรรณกรรมของภาคกลางมาร้องกรอง เป็นกลอนลำสำนวนภาษาถิ่น เช่น ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน การแสดงหมอลำ จึงเป็นการช่วยรักษาวรรณกรรมไม่ให้สูญหายไป

* กบแก้ว คือ ไม้เล็ก ๆ ตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยม ใช้เคาะกันให้เกิดจังหวะคล้ายกรับของภาคกลาง

การจัดประเภทของวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กวี ผู้แต่งวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่จะไม่บอกนามของตนเองไว้ในหนังสือที่แต่ง สันนิษฐานกันว่า ส่วนใหญ่กวีเหล่านั้น จะต้องเป็นคนชั้นกลาง ที่ได้รับการศึกษาจากวัดเป็นอย่างดี เป็นผู้รับบวช คือรู้หนังสือดีพอควร มีชั้นสูงระดับเจ้าพ่ามหา-กษัตริย์ เพราะตำแหน่งสูงสุดทางภาคนี้ คือ เจ้าเมือง ซึ่งบรรพบุรุษก็เป็นแค่ ท้าว มีโซ่พระยา หรือเจ้าฟ้า อยุธยาภาคกลาง

วรรณกรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนใหญ่จะจารไว้ในใบลานขนาดยาว แล้วร้อยด้วยเชือก หรือสายสนอง เข้าด้วยกัน เรียกว่า หนังสือผูก เก็บไว้ตามหอใดในวัดต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะจารึกไว้ด้วยอักษรธรรม และอักษรไทยน้อย ที่เรียกว่า อักษรลาว

คนโบราณมักจะเรียกหนังสือผูกเหล่านี้ว่า หนังสือหนังหา เพราะจะอ่านตรงตัวที่เกี่ยวไม่ได้ความ จะต้องหาคำพจนานุกรมเพิ่มเติมหรือคัดออกจึงจะเข้าใจ ซึ่งเป็นลักษณะของหนังหา ระยะเวลาที่มีผู้สนใจศึกษาหนังสือผูก นำมาชำระพิมพ์เป็นเล่ม ซึ่งเป็นการรักษาค้นฉบับมิให้สูญหาย

หากจะนำวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาจัดประเภท น่าจะทำได้ดังนี้คือ

1. การแบ่งวรรณกรรมตามลักษณะหลักฐานที่ปรากฏ แบ่งได้สองลักษณะ คือ

1.1 วรรณกรรมมุขปาฐะ เป็นเรื่องซึ่งชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้วิธีจำสืบทอดกันมา ส่วนใหญ่ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้านจะเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับลูกหลาน ลูกหลานก็จะนำไปเล่าสืบทอดกันอีก ลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า การท่องหนังสือ

วรรณกรรมประเภทนี้ ได้แก่ นิทาน ประเพณีต่าง ๆ การแหลขวัญ ภาษิต ๑๕ เพลงพื้นเมือง เพลงกล่อมเด็ก เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก ระยะเวลาตั้งแต่เมื่อมีการศึกษาคึกกักบ้าน มีผู้สนใจไปเก็บปากคำรวบรวมไว้ ดังตัวอย่าง

เพลงกล่อมเด็กอีสาน¹⁵

1. นอนสาหลา

นอนสาหลาหลับตาแมลือกกลม	นอนอ้อมลอมหลับแล้วแมลิกวย
พอไปไ้เก็บคอกมันป่า	แม่ไปนาเก็บคอกป่องแ้ว
แมมาชอกแล้วเจ้าจึงตื่นกินนม	ฝูงหมูเทพบุตรเพิ่นกะมานั่งชอม
เพิ่นมาอ้อมเป็นหมูสอนลอน	นอนสาเคอหลาสายโยนยาน
	ลูกแก้วแม่คำเอย
ให้เจานอนอูแก้วนอนอูสายไหม	อูไหมสายเคียวค้อนแต่น

แปลความหมายไ้ดังนี้ นอนเด็กลูกแก้วแม่จะกล่อม นอนให้หลับแม่จะไกว
พอไปไ้จะเก็บคอกมันป่า แม่ไปนาจะเก็บคอกป่องแ้วมาฝาก แมกลับจากนาแล้วลูกจึงตื่น
มากินนม เหล่าเทพบุตรจะมาหอมลอมลูกมากมาย นอนเด็กลูกแก้วมานอนอูสายไหม

2. นอนสาลูกเคอ

นอนสาลูกเคอหลับตาอ้วยชวย	เพิ่นมาชายก้วยแมลีสื่อให้กิน
เพิ่นมาชายคินแมลีสื่อให้อย	เพิ่นมาชายอูแมลีสื่อให้นอน
คั้นแม่ไปไ้สิหมกโกมาหา	คั้นแม่ไปนาสิหมกปลามาบ้อน
เจ้าอย่าออนออยาแ้วกินนม	

แปลความหมายไ้ดังนี้ นอนเด็กลูกหลับตาให้สนิท เขามาชายก้วยแม่จะชื้อ
ให้กิน เขามาชายคินแม่จะชื้อให้อย เขามาชายเปลแมจะชื้อให้ลูกนอน แม่ไปไ้จะทำ
หอยหมกโกมาฝาก แม่ไปนาจจะทำหอยหมกปลามาบ้อน นอนเด็กลูกอวยออนกินนมเลย

3. ทองคำลูกแม

นอนสาเคอหลาทองคำลูกแม	นอนแต่เข้าเจ้าอย่าคิงคิง
นอนจิงจิงหลับตาจอยจอย	ลูกออนนอยแม่เจ้าลิกวย
ตาเว็นสวายถึงยามกินข้าว	ให้แจ่มเจ้าลูกมากินนม
แมลีสื่อใจไปอาบน้ำ	จับส่วยลางเจ้าอย่าพาไล

¹⁵ ธรรมลือมวลดนมหาสารคาม, สมบัติอีสาน, หน้า 26 - 27.

แปลความหมายได้ดังนี้ นอนเด็กลูกแก้ว ลูกคำ ของแม่ นอนแต่เช้า ๆ เจ้าอย่า
 คืบหลับตาให้สนิทเด็กแม่จะไกวเปล พอสายหนอยถึงเวลาทานข้าวลูกจึงตื่นมากินนม แม่
 จะอุ้มไปอาบน้ำล้างตัวให้สะอาด อย่างอ่อนนุชลูก

เพลงประกอบการละเล่นของเด็ก

1. จำมูมี

จำมูมีมมมูมม	หักคอกคนใส่หนานกกก
หนานกกกหน้าลิงหน้าลาย	หน้าผีพายหน้ากิกหน้าก้อม
ยอมแยะอีแม่ตอไก่	ตอไก่แล้วมาฟักมาพัน
ไทเวียงจันทน์ถือนแหวนเบื้องซ้าย	ย้ายออกตอกเป่าะ

ใจความสำคัญของเพลงประกอบการละเล่นบทนี้ แทบจะไม่มีเลย เพราะเพลง
 นี้เป็นเพลงที่ร้องเพื่อให้จังหวะในการเล่นจำจู้ของเด็ก ซึ่งจะเอามือวางลงบนพื้น มีคนหนึ่ง
 เอานิ้วมือจู้ไปที่มือของแต่ละคนพร้อมกับพูดข้อความให้จังหวะไปด้วย เพลงบทนี้ไม่ค่อยมี
 สาระ และเพ่งเล็งไปในแง่ของการเล่นเสียง (alliteration) มากกว่าอย่างอื่น เช่น
 เกี่ยวกันกับเพลงที่ 2 และ 3 ดังตัวอย่าง

2. ขอนอน

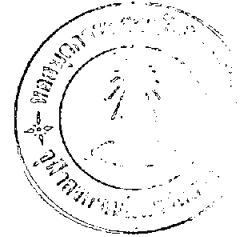
ขอนนอนแทน	ใส่หม้อปลาแตก
หม้อแห้งแตก	ปลาแตกแห้งเหม็น

002656

• ปลาแตก = ปลาร้า

3. จำป๋กเป็๋ก

จำป๋กเป็๋ก	ขุ่เจกตกส่าง
ฟอางลาง	ซางแม่มันเถาะ
แกงเห็คเมาะ	ใส่น้ำเอาะเงาะ
พอบักนอย	มาชิมเบ็งเถาะ
ชิมเบ็งแล้ว	ซางแม่มันเถาะ

ผะทยา

ผะทยา เป็นคำนาม หมายถึง บัญญา หรือ ปรัชญา ซึ่งก็คือ ความฉลาดหลักแหลม
 นั้นเอง ภาษาถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เสียง ผ แทนเสียง ป หรือ พร เช่น

โปรก	เป็น	โผค
เปรต	เป็น	ผะค
ปราบ	เป็น	ผาบ
ปราสาท	เป็น	ผาสาค
ปรัชญา	เป็น	ผะทยา

ผะทยา เป็นภาษาพูดที่มีลักษณะพิเศษ คือเป็นคำเปรียบเทียบ อุปมาอุปไมย ที่ผูกขึ้น
 อย่างเป็นเพราะ และมีความหมายชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากจำสืบทอดกันมา และใช้อย่างอิง
 ในเวลาสนทนา แสดงถึงความเป็นคนเจ้าการมและรักในศิลปกาพย์กลอน รายละเอียดเกี่ยว
 กับผะทยา จะไค้กล่าวถึงในบทต่อไป ในบทนี้จะยกตัวอย่างเพียงส่วนย่อยที่จะชี้ให้เห็นว่า
 ผะทยา เป็น Oral literature อย่างหนึ่ง เช่น

ก. 16   คันอ้ายคัตตอคน้อง   ให้เหลียวเบ็งเคือนคาว
 สายตาเฮาสีกายกันอยู่เทิงฟ้า

แปลความหมาย ถ้าที่คิดถึงน้อง ใ้หมองดูเคื่อนคาว เราจะสบตากันในห้อง
ฟ้ากว้าง

ข. 17 สีให้โลลิมน้องบมีโลลิมง่าย ฟ้าบหงาย
คินทรายบป็น หินอยน้ำฟูขึ้นกะบไล

แปลความหมาย จะให้พี่ลิมน้อง พี่ลิมไม่ไค้ง่ายหรือก ฟ้าและคินไม้คว่าพลิกกดับ
หรือ หินที่จมน้ำลอยขึ้นเหนือน้ำพกคิมไม้ไค้

1.2 วรรณกรรมที่จารึกเป็นลายลักษณ์อักษร วรรณกรรมประเภทนี้มี
2 ลักษณะ คือ

1.2.1 วรรณกรรมร้อยแก้ว ได้แก่วรรณกรรมที่แต่งเป็นความ
เรียงธรรมชาติ ส่วนใหญ่จะใช้ในการบันทึกเหตุการณ์ พงศาวดาร ตำนาน ประเพณีต่างๆ
เช่น ตำนานเมืองอุบล ตำนานเมืองร้อยเอ็ด ประเพณีทำบุญมหาชาติ ประเพณีเถรภิเสก

1.2.2 วรรณกรรมร้อยกรอง ได้แก่วรรณกรรมที่ผูกเป็นถ้อยคำสั้น
ตามลักษณะของฉันทลักษณ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น โคลง กาบ กลอนลำ ฮ้าย ส่วน
ใหญ่มักจะเป็นเรื่องยาว ๆ ที่ใช้เทศน์ และใช้แสดงหมอลำ เช่น ลินชัย กาละเกด ชู-
นางอ้ว มาแตงนางไอ่ ฯลฯ

2. การแบ่งวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามลักษณะเนื้อเรื่อง

2.1 วรรณกรรมพุทธศาสนา เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนาพุทธ เนื้อ
หาส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติและพระสาวก ชาตก ระเบียบประเพณี พิธี
การต่าง ๆ เช่น มหาชาติคำเจียง แสงมณีแยงโลก (เวสสันดรสำนวนอีสาน) อุปคุต
เสถพน หรือ เซตะพน สุปุณณานาคชาตก นรชิวชาตก สังขปัดถชาตก สังขศิลป์ชัย

2.2 วรรณกรรมประวัติศาสตร์ เป็นวรรณกรรมที่เขียนโดยเอาโครง
เรื่องมาจากเกร็ดพงศาวดาร ตำนานต่าง ๆ เช่น ท้าวฮุ่ง หรือ ชุนเจือง ชุนทิง

พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน คำานพ่าคคสูงย้าง คำนานนางอรพิมทาวปาจัตค

2.3 วรรณกรรมนิทาน เป็นวรรณกรรมที่ผูกขึ้นจากนิทานพื้นเมืองที่เล่าสืบต่อกันมา หรืออาจจะเป็นนิยายที่ผูกขึ้นตามคติแนวความเชื่อของคนดินนั้น เช่น กาละเกด แดงออน ทาวคันตาก นางผมหอม เชียงเมียง นกกระจอก ผาแดงนางไอ่ พระลักพระลาม ชูนางอ้ว นางกันไต่

2.4 วรรณกรรมคำสอน เป็นวรรณกรรมที่มีจุดมุ่งในการแต่งเพื่อสั่งสอนใ้บทเรียนแก่อยุอาณ เช่น ทาวคำสอน สีเสลิวเสียวสวาด กษัตริย์พระมณี กษัตริย์ทูลรับจิตต กษัตริย์สอนหลาน กษัตริย์หลานสอนปู่ อินทียางสอนลูก พญาคำทองสอนไพร่

การเปรียบเทียบตัวอักษรพื้นเมืองอีสานกับอักษรไทยภาคกลางปัจจุบัน

ตัวอักษรที่ใช้ในการจารึกเรื่องราวต่าง ๆ เท่าที่ใช้กันในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มี 3 แบบ คือ

1. อักษรธรรม เป็นตัวบาลี ส่วนมากใช้จารึกเรื่องราวเกี่ยวกับคดียธรรม
2. อักษรขอม เป็นอักษรจารึกพระคัมภีร์ทางศาสนา
3. อักษรไทยน้อย หรือ ลาว ส่วนใหญ่ใช้จารึกเรื่องราวในวงราชการ

กค้โลก และวรรณคดีพื้นเมือง มี 4 หมวด คือ พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ และตัวเลข

พยัญชนะในภาษาลาวมี 27 ตัว คือ

พยัญชนะลาวหรือไทยน้อย

พยัญชนะไทยกลางปัจจุบัน

ก	ก
ข	ข
ค	ค
ง	ง
จ	จ
ฉ	ฉ
ช	ช

พยัญชนะลาวหรือไทรน้อย

พยัญชนะพื้นเมืองอีสาน

ຍ
ດ
ຕ
ຖ
ທ
ນ
ບ
ປ
ຜ
ຝ
ພ
ຟ
ມ
ຮ
ຮ
ວ
ຮ
ຮ

ູ
ຄ
ค
ถ
น
บ
ป
ผ
ฝ (ฟ)
พ (ภ, ผ)
ฟ (ฝ)
ม
ย
-
ล
ว
ห
อ
ฮ

วิธีอ่าน พยัญชนะลาวหรือไทรน้อย

พยัญชนะ

คำอ่าน

ຍ

กอ

ขอ

พยัญชนะ

ข. ๖. ๗. ๘.

คำอ่าน

คอ
งอ
จอ
สอ

สระในอักษรลาวมี

คู่ คือ

รัสสระ

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.

ทิมสระ

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐. ๑๑. ๑๒. ๑๓. ๑๔. ๑๕. ๑๖. ๑๗. ๑๘. ๑๙. ๒๐.

สระในภาษาไทยกลางปัจจุบัน

ะ ๑
อ ๒
๓ ๓
๔ ๔
๕ ๕
เ-ะ เ
แ-ะ แ
โ-ะ โ
เ-าะ ออ
เ-อะ เ-อ
เ-ยะ เ-ย
เ-วะ เ-ว
เ-อะ เ-อ

สระพิเศษในอักษรลาวหรือไทยน้อย

สระในภาษาไทยน้อย

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐.

สระในภาษาไทยกลางปัจจุบัน

๑. ๒. ๓. ๔. ๕. ๖. ๗. ๘. ๙. ๑๐.

วรรณยุกต์ในอักษรลาวมี 4 รูป คือ

วรรณยุกต์ในอักษรลาว

1

๒

๓

+

วรรณยุกต์ในภาษาอีสาน

1

๒

๓

+

ตัวเลขในอักษรลาวหรือไทยน้อย

เลขลาวหรือไทยน้อย

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๐

เลขในภาษาอีสาน

๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๐

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิธีผสมอักษรในภาษาลาวหรือไทยน้อย คล้ายกับวิธีผสมอักษรในภาษาไทยภาคกลาง การเขียนหนังสือไทยน้อยมีข้อนาสั่งเกศอยู่ 4 ประการ คือ

1. คำที่ไม่ผสมสระ แต่มีตัวสะกดในแม่ กก กง กค กข กม กน และคำที่ผสมสระ -า และสระ -ัว ใช้เครื่องหมายซึ่งเรียกว่า "ไม้กง" มีลักษณะ โค้งคว่ำ (◡) กำกับไว้บนพยัญชนะต้นหรือพยัญชนะนั้น ๆ เช่น

คน = คิง
 เล่า = เลี้ยว

2. คำที่ใช้ ท นำ น หรือ ม มักจะเขียนเชื่อมติดกัน ดังนี้
 ทน เขียน ทน
 ทม เขียน ทม
 และถ้า ล ความคล้ายกับอักษรใดก็เขียน ล ในรูปย่อไว้ใต้อักษรตัวนั้น เช่น
 หลายหลาก เขียน หลายหลาก
3. คำที่ใช้สระ ออ ถ้าไม่มีตัวสะกด ใช้หนักหนักแทน ออ เช่น
 พอ เขียน พอ
 แต่ถ้ามืดตัวอันสะกดจึงเขียนรูปเต็ม เช่น
 นอน เขียน นอน
4. คำที่ใช้สระ เีย ถ้าไม่มีตัวสะกดใช้ เีย รูปเต็ม เช่น
 เียด เขียน เียด
 ถ้ามืดตัวสะกดใช้ ยอหอย หรือ แทน เช่น
 เกี้ยวข้าว เขียน เกี้ยวข้าว

มูลเหตุในการศึกษาสนธิ

ในการศึกษาเรื่องแนวความคิดค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือครั้งนี้ สืบเนื่องมาจากความสนใจในแนวความคิดของผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน ที่ได้กล่าวถึงการศึกษาวรรณกรรมพื้นเมืองไว้ว่า

วรรณคดีเป็นศิลปะประจำชาติ โดยทั่วไปแล้วเกิดจากอิทธิพลภาพของคนส่วนน้อย ส่วนวรรณกรรมพื้นเมือง เช่น นิทานชาวมานเกิดจากคนธรรมดาทั่วไป อันจักว่าเป็นพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศ ฉะนั้นแนววรรณกรรมพื้นเมืองก็เป็นเรื่องเลื่อกนอยู่ก็ตาม โดยแท้จริงแล้วมีสัมบัติอันควรแก่การศึกษาอย่างลึกซึ้ง เพื่อความเข้าใจมนุษย์และสังคมส่วนใหญ่¹⁸

¹⁸ กุหลาบ มัลลิกะมาส, คติชาวมาน (พระนคร: โรงพิมพ์ชวนการพิมพ์ 2509), หน้าคำนำ.

นอกจากนี้ พระยาอนุমানราชชน ไต่กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษาวรรณกรรมพื้นเมืองไว้ว่า

"วรรณกรรมพื้นเมืองย่อมเป็นตัวชี้ให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ของสังคมแต่ละกลุ่มได้ชัดเจน" ¹⁹ ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญในการศึกษาวรรณกรรมพื้นเมือง ประกอบกับยังไม่มีผู้ใดเคยศึกษาวิจัยเรื่องนี้มาก่อน จึงเป็นความสำคัญของการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาวรรณกรรมพื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเพื่อเป็นแนวทางต่อผู้ที่ต้องการจะศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมในแต่ละท้องถิ่นของประเทศไทย
2. เพื่อเป็นการส่งเสริมวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นที่รู้จักในวงการศึกษาวรรณกรรม
3. เพื่อศึกษาแนวความคิดค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเลือกศึกษาเฉพาะความคิดค่านิยมที่สำคัญ จากวรรณกรรม เรื่อง กาละเกด ท้าวคำสอน นกกระจอก และ อินทนิลาสนลูก

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้สนใจที่จะศึกษาค้นคว้าต่อไป
2. เป็นการส่งเสริมการศึกษาวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้เป็นที่รู้จักในวงการศึกษาวรรณกรรม
3. จะได้ทราบถึงลักษณะเฉพาะค่านิยมของวรรณกรรมร้อยกรองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

¹⁹ เสรีรักษ์โกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), การศึกษาวรรณคดีในแง่วรรณศิลป์ (พระนคร : ราชบัณฑิตยสถาน, 2507), หน้า 10.

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาเฉพาะแนวความคิดที่นำมาซึ่งการปฏิบัติที่ก่อให้เกิดวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ เช่น การใช้รูปแบบคำประพันธ์, ความคิด, คติธรรม, แนวในการแต่ง จากวรรณกรรม เรื่อง กาละเกก, ท้าวคำสอน, นกกระจอก และอินทนิลาสนลูก

วิธีศึกษาค้นคว้า

1. รวบรวมวรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากแหล่งต่าง ๆ ส่วนใหญ่ได้จากศูนย์อนุรักษ์วรรณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือวัดมหาชัย จังหวัดมหาสารคาม
2. ศึกษาหนังสือเท่านั้นพอสังเขป เพื่อหาแนวทางในการเขียนวิทยานิพนธ์
3. เขียนโครงร่างวิทยานิพนธ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษา
4. วางโครงเรื่อง แล้วศึกษาตามหัวข้อที่วางไว้ นำมาเขียนเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย